

AHMET CAFEROĞLU'NUN ÇALIŞMALARINA TOPLU BİR BAKIŞ*

PROF. DR. AHMET B. ERCİLASUN

Değerli dinleyiciler, hocamız Ahmet Caferoğlu bence talihli bilim adamlarından biridir. Kendisini hep güler yüzüyle tanıdık. Her hâlde bu sevimli şahsiyeti, fakat ondan da önemlisi çok çalışkan ve çok verimli olması dolayısıyla bu şansı biraz daha artmış olmalıdır. Daha altmışıncı doğum yılından itibaren Caferoğlu hakkında araştırmalar yapılmaya, hakkında yazılar yazılmaya başlanmıştır. 1958 yılında Ahmet Caferoğlu bir madde olarak *Türk Ansiklopedisi*'ne giriyor. Bu 60 yaşından da öncedir. 60. yaşında, Jonas Eckmann *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nin IX. cildinde kısaca hayatını ve bibliyografyasını verir. *Ural-Altaische Jahrbücher*'de Omeljan Pritsak da Ahmet Caferoğlu hakkında bir yazı yazar. Yine Caferoğlu hayattayken, bu defa O. Sertkaya, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nin XVII. cildinde yeniden Caferoğlu'nun çalışmalarını yıl yıl bize vermiştir. Caferoğlu emekli olduktan sonra Sertkaya bu çalışmasını geliştirmiş; 1972-1973 yıllarında emekli olan *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyeleri* adlı küçük bir kitapçıkta Caferoğlu'nun bütün çalışmalarını yine yıl yıl göstermiştir. Vefatından sonra da Ahmet Caferoğlu sık sık anıldı, o bakımdan talihli diyorum; hem hayatında hem vefatından sonra sık sık anılan hocalardan biridir. Mart 1975'de Hacettepe'de andık kendisini. Daha sonra İstanbul'da 10. yıl dönümünde anıldı. 20. yıl dönümü dolayısıyla da burada anıyoruz. Aslında biz Türk Dil Kurumu olarak Caferoğlu'nu sadece böyle bir toplantıyla anmak istemedik. Onun için bir yıl kadar geciktik. Bazı eserlerini çıkaralım, ondan sonra analiz dedik. Dışarıda camekânlarda o eserler var. Anadolu ağızlarıyla ilgili derlemelerinin tamamının 2. baskılarını yaptık. Bunların birinci baskıları 1940-1951 yılları arasında yayımlandı. Yıllardan beri bu eserler piyasada

* 4 Ocak 1996'da Türk Dil Kurumu'nda yapılan "Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nu anma toplantısı"ndaki konuşma

sonra Caferoğlu'nu analım ki biraz anlamlı olsun dedik. Ahmet Caferoğlu'yla ilgili yayınlar devam edecek, yani diğer çalışmaları da burada Türk Dil Kurumunda yayımlanacak.

Ben burada Caferoğlu'nun çalışmalarına toplu bir bakış yapmak istiyorum. Onun çalışmalarını konularına göre, ağızlar üzerindeki çalışmaları; Azerbaycan üzerine çalışmaları; tarihî lehçeler ve Türk dili tarihi üzerindeki çalışmaları; ekler, terimler, kelimeler üzerindeki çalışmaları; Türk kavimleri üzerindeki çalışmaları; onomastik (ad bilimi) ile ilgili çalışmaları; âdet ve inançlarla ilgili yazıları ve yeni Türk edebiyatındaki bazı şair ve yazarlarımızla ilgili yazıları; nihayet kitap tanıtımları ve nekrolojiler olmak üzere kendi içinde sınıflandırdım. Bunlardan kısaca bahsedeceğim.

Ağızlar hakkındaki çalışmaları üzerinde durmuyorum. Bunu biraz önce Zeynep Korkmaz hocamız anlattı. Ama onun açtığı yoldan, onun açtığı çığırdan Anadolu Ağızları üzerinde çok hızlı adımlarla yüründüğünü ifade etmek istiyorum. Ondan sonra başta Prof. Dr. Zeynep Korkmaz olmak üzere Anadolu Ağızları bu defa sadece metinler derlenmek suretiyle değil, bu metinler üzerinde gramer araştırmaları yapmak suretiyle inceleniyor. Güney-Batı Anadolu'yu, Nevşehir'i, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz derledi; Kars'ı ben derledim, Erzurum'u Efrasiyap Gemalmaz derledi; Artvin'i Doç. Dr. Turgut Acar derledi; Rize'yi Doç. Dr. Turgut Günay derledi; Kütahya'yı Prof. Dr. Tuncer Gülensoy derledi ve bu devam ediyor. İl il Anadolu ağızları malzemesinin derlenmesi, bunlar üzerindeki gramer çalışmaları devam ediyor. En son olarak Doç. Dr. Leylâ Karahan arkadaşımız bütün bu derlemelere, doktora-doçentlik tezi çalışması mahiyetinde olan derlemelere, bir de öğrenci bitirme tezleri ve yüksek lisans tezlerindeki derlemelere dayanan bir Anadolu Ağızları Sınıflandırmasını ortaya koydu; o da bu gün yarın inşallah Türk Dil Kurumu yayını olarak elimizde olacak. Demek ki Caferoğlu'nun açtığı yolda hızla Anadolu Ağızları çalışmaları devam ediyor. Son hedefimiz Anadolu Ağızlarının bir dil atlasını yapmaktır. Ahmet Caferoğlu'nun memleketi Azerbaycan bu konuda bizden ileridir. Fevkalâde güzel bir dil atlası Azerbaycan Ağızları için neşretmişlerdir. Türk Dil Kurumu kütüphanesinde var. Hatta Tataristan Türkleri de ağız atlaslarını neşretmişlerdir. Demek ki bizim de bu atlası hedef olarak önümüze koymamız gerekir. Tabî ki Anadolu, Tataristandan da Azerbaycandan da çok daha büyük; dolayısıyla atlas bizim için biraz daha zor bir iş. Ama mutlaka yapacağız.

Ahmet Caferoğlu'nun Azerbaycan üzerine çalışmalarını ben 1991 yılında Bakü'de yapılan bir toplantıda anlatmıştım. 1991 yılında Bakü'de Azerbaycan İlimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü ile Azerbaycan Kültür Derneği'nin ortaklaşa düzenledikleri bir toplantı oldu. "Muhaceretteki Azerbaycan Edebiyatı" adıyla. Orada da ben Ahmet Caferoğlu hakkında bir konuşma yapmıştım. Bu konuşmamda Caferoğlu'nun Azerbaycan üzerine olan çalışmalarını değerlendirmiş ve onun çalışmalarını kendi içinde beş bölüme ayırmıştım: 1) Doğrudan doğruya Azerbaycan Türkçesiyle ilgili olan çalışmaları, 2) Halk Edebiyatıyla ve Folkloruyla ilgili olan çalışmaları, 3) Azerbaycan yazılı edebiyatıyla ilgili çalışmaları, 4) Azerbaycan tarihiyle ilgili çalışmaları, 5) Türkiye'deki Azerî Türkleri ile ilgili olan çalışmaları. Meselâ Afyonkarahisar'a çok önceden yerleşmiş, birkaç yüzyıl önce yerleşmiş Azerî Türklerini tespit etmişti hoca ve bunlar üzerinde ilgi çekici çalışmalar ortaya koymuştu. Azerbaycan'da yaşamış Tufarganlı Abbas, Kurbanî, Dede Kasım gibi halk şairlerini biz Caferoğlu'nun çalışmalarından öğrenmiştik. 1932-1933 yıllarında çıkardığı *Azerbaycan Yurt Bilgisi* onun en büyük eserlerinden biridir. Bu dergi başlı başına -özellikle Azerbaycan ağırlıklı olan- en büyük eserlerinden biridir. Bu dergide kendisi de yazılar yazıyordu. Dergide Zeki Veli Togan'ın özellikle Azerbaycan'ın yerleşimiyle ilgili, oraya yerleşen Türk boylarıyla ilgili yazıları son derece önemlidir. Bu dergiyi kurması, idare etmesi Caferoğlu'nun başlı başına anılması gereken bir faaliyetidir. Daha sonra *Türk Amacı*'ni çıkarmıştır. O kadar kuvvetli olmasa da *Türk Amacı* da *Azerbaycan Yurt Bilgisi*'nin bir devamı sayılabilir. Nihayet *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'ni kurmuş ve onu uzun süre yönetmiştir. Yani bu dergileri Caferoğlu'nun çalışmaları, eserleri arasında ayrı bir yere koymak gerekiyor.

Tarihî lehçeler ve Türk dili tarihi üzerinde çok çeşitli çalışmaları var. Aslında yaptığım sınıflandırma Caferoğlu'nun çalışmalarını, yazılarını, kitaplarını tam olarak içine almıyor. Çünkü hoca çok çeşitli alanlara dağılmış durumda; çok çeşitli alanlarda yazılar kaleme almış durumdaydı. Dar bir alana sıkışmayı sevmiyordu. Genişti onun alanı. Geniş bir alanda nasıl çalışıldığını Caferoğlu'na bakarak görmek mümkündür. Türk dilinin tarihi ile ilgili en önemli çalışma tabii *Türk Dili Tarihi* adlı eseridir. Bu gün bütün Türkoloji öğrencileri bu eserden Türk dili tarihini takip ediyor. Çünkü hoca Almanya'da doktorasını bitirip 1929 yılında İstanbul Üniversitesine doçent olarak tayin edildiği zaman Türk Dili Tarihi hocası olarak tayin edilmiş ve bu dersleri vermeye başlamıştı. Onun için ilk önemli eseri *Türk Dili Tarihi*'dir. Hatta bu konuda ilk yayını *Türk*

Türk Dili Tarihi hocası olarak tayin edilmiş ve bu dersleri vermeye başlamıştı. Onun için ilk önemli eseri *Türk Dili Tarihi*'dir. Hatta bu konuda ilk yayını *Türk Lisanı Tarihi Dersleri Tatbikat Numuneleri -I Uygurcaya Ait Metinler* adını taşıyor. 1932 yılında yayımlamıştır ve 32 sayfadır. Demek ki ders vermeye başladıktan hemen sonra derslerle ilgili ilk notlarını bir kitapçık hâlinde yayımlamış. Daha sonra bu geliştiriliyor, birkaç cilt olarak, birinci cilt, birinci bölüm vb. şeklinde çıkıyor. Nihayet bildiğimiz, şimdi özel bir yayınevi tarafından iki cildi bir arada yayımlanan *Türk Dili Tarihi* ortaya çıkıyor. Aslında hocanın verdiği derslerle birlikte yayınlarını takip etmekte fayda var. Bir ders kendisine veriliyorsa, bir süre sonra o dersin notları önce makaleler hâline veya küçük bir kitapçık hâline geliyor. Sonra büyük bir kitap olarak yayımlanıyor. *Türk Kavimleri* de böyledir. Ben merak ediyorum. İlk defa İstanbul Üniversitesi'nde Türk Kavimleri dersini ne zaman vermeye başladı. 60'ların başında olduğunu tahmin ediyorum. Bunu oradaki ders programlarından takip etmek lâzım. Çünkü Türk kavimlerini makaleler hâlinde neşretmeye 1964'te başlıyor. Kumuk Türkleri, Azerbaycan Türkleri, Doğu Türkistan Türkleri, Batı Türkistan Türkleri vb. *Türk Kültürü* dergisinde her ay yayımlanıyor. Sonra da bunlar *Türk Kavimleri* adı altında Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından bir kitap hâline getirilmiştir. O kitabı edinirsek hocanın el yazısını da görürüz. Oraya hocanın el yazısını da koyduk. Birkaç sayfa hâlinde tıpkı basım olarak koyduk. Türk dili tarihi ile ilgili bir önemli eseri *Ebû Hayyan -Kitâb al-Atrâk li-lisâni'l-idrâk*'tir.

Bu eser Mısır'da, orada kurulan Türk devletine mensup Ebû Hayyân tarafından yazılmış bir kitaptır. Bız bu devletin adını hep Memlûklüler, Kölemenler olarak biliyoruz. Ama bu devletin kendi kendine verdiği ad Türk devleti'dir. Yani tarihte bir Göktürk devleti var, Türk adını taşıyan; bir de Türkiye Cumhuriyeti var diyoruz. Bir de Mısır'daki Türk devleti var. Bu devletin adı ne Memlûk ne Kölemen. Onlar başkalarının verdiği isimler. Kendi zamanlarında kendi tarihlerinde ed-Devletü't-Türkiye adını veriyorlar. Araplar da zannediyorlar ki Yavuz Sultan Selim Mısır'ı Araplardan aldı. Hayır, işte bu Kıpçak Türklerinden aldı. Mısır'daki Kıpçak Türkleri pek çok eser meydana getirdiler. Ahalinin çoğunluğunu oluşturan Araplara Türkçeyi öğretmek için. Bunlardan biri de *Kitâbü'l-Idrâk*'tir. Yani Türk dilini anlama kitabı; Türk dilini öğrenme kitabı. A. Caferoğlu bu kitabın ilmi yayını yapmıştır. Türkiyat Enstitüsünün ilk önemli kitaplarından birisidir. Uygur Sözlüğü ile ilgili çalışmalarını da Türk dili tarihiyle ilgili çalışmalarına eklemek gerekir. Eski

Uygur metnlerinin sözlüğü ilk defa Türkische Turfantexte dizisinin beşincisi çıktıktan sonra 1929 yılında bir analitik indeks olarak yayımlandı. Bu analitik indekste sadece beş küçük kitapçığın içinde geçen kelimeler var. Eski Uygurcayla ilgili ilk sözlük çalışması budur. Ahmet Caferoğlu bunu 1934'den itibaren geliştirdi. Çeşitli Uygur metnlerinde geçen kelimeleri topladı ve *Uygur Sözlüğü* hâlinde, başlangıçta 3 cilt olarak yayımladı. 1934, 37, 38 yıllarında. Nihayet Türk Dil Kurumu Osman Bey'in söylediği gibi seneler sonra, zannedirim 1968'de bu eseri *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü* adıyla genişletilmiş olarak yayımladı. Şimdi bir özel yayın evi tarafından, bittikçe basılmaktadır. Türk dili tarihi ile ilgili bir önemli makalesi var: "Yenisey Orhon Harflerinin Menşei." Bu konuda *Türk Dili Tarihi* kitabında da uzunca durur. Ama önce bunu makaleler olarak ortaya koydu. Yenisey Orhon Harflerinin menşei Türkolojide hâlâ tartışılan bir konudur. Acaba Türkler bu harfleri kendileri mi icat ettiler, yoksa Aramîlerden, Pehlevîlerden vb. başka kavimlerden mi aldılar diye. A. Caferoğlu kendi görüşünü burada ortaya koyuyor. Aynı zamanda Türk damgalarından çıktığı, Türkler tarafından icat edildiği konusundaki başka araştırmacıları zikrediyor. Bu makale hem Türkçe hem Fransızca olarak çıkmıştır. Fransızcası "L'origine des caractères orhoniques" adıyla. Demek ki bunu dünyaya da duyurmak istemiş.

Bir başka tür çalışma grubu çeşitli ekler, kelimeler, terimler üzerindeki çalışmalarıdır. İlk defa *-daş* lâhikası üzerinde duruyor; Türkçe'de *-daş* lâhikası. Tabii bu adı biraz eski buluyorsunuz. Çünkü bu 1929 yılında çıktı. Daha doktora yeni bitirmiş. Almanya'da Azerbaycan bayatıları üzerinde bir doktora tezi yapmış Giese'nin yanında. Belki makaleyi o sırada hazırlamış ve bunu *Türk Halk Bilgisi* dergisine göndermiş o zaman. *Adaş* derken kullandığımız *karındaş*, *meslektaş* derken kullandığımız ek nereden geliyor, onu incelemiş.

Türkçe'de *tongal* kelimesi; Tukyü ve Uygurlarda han unvanları; Uygur Türklerinde millî hukuk ıstılahları; Uygurlarda hukuk ve maliye ıstılahları (*Türkiyat Mecmuasında* 1934'de); Azerî lehçesinde bazı Moğol unsurları (bu da durmadan geliştirdiği bir konu.); Öz Azerî Sözlüğü, (*Azerbaycan Yurt Bilgisinde*); Çuvaşlarda ay adları; *küçük*, *çocuk*, *enik* kelimelerinin morfolojik ve semantik değişmelerine dair... Bunların hepsinin hayvan yavrusu olduğunu, aslında *çocuk* kelimesinin de *Divan-ü Lügat-it Türk'te* domuz yavrusu demek olduğunu ortaya koyuyor. Türklerin çocuklarını severken hayvan yavrularını ifade eden kelimelerle onları sevdiklerini hoca anlatırdı bize derslerde. Makalelerinde de

bunları yazmıştır. Özellikle bu semantik taraf üzerinde duruyor. Azerbaycan şivesinde *nohur* ve *lap* kelimeleri. Bütün bunlar kelimelerle ve eklerle ilgili yazıları. Bazı etimolojik araştırma denemeleri var. Azerbaycan Türkçesinde *-uban-*, *-üben* eki. Eski bir ek biliyorsunuz. Ta Göktürk metinlerine dayanan bir *-pan-*, *-pen* eki var. *Sülepen* yani asker sevk ederek. Meselâ *alıpan*, yani alarak. Sonradan Yunus Emre'nin dilinde, Dede Korkut'un dilinde *aluban*, *gelüben* şekline giriyor. İşte bu ek Azerbaycan'da var, bazı ağızlarda. Onu ortaya koyuyor.

Türk kavımları üzerindeki çalışmalarından biraz önce bahsetmiştim. 1964'te başlıyor bu yazılar. O zaman *Türk Kültürü* dergisi çok canlı, mavi kapağı ile bütün bayilerde yer alıyordu. Biz bunları merakla takip ediyorduk. Caferoğlu'nun, Arat'ın yazılarını; o zamanki Türkoloji hocalarının yazılarını, Şimdi dergi yine çıkıyor ama maalesef bayilere kadar ulaşamıyor. Takip etmek için doğrudan doğruya Enstitüye müracaat etmek gerekiyor. Makaleler sonunda *Türk Kavımları* adı altında bir kitap olarak çıktı.

Onomastik ile ilgili çalışmaları, hocanın 1949 yılında Comité International de Sciences Onomastiques, yani Milletlerarası Onomastik Komitesinin üyesi seçildiği zaman başlıyor. O tarihten itibaren, 49'daki bu üyelikten, daha doğrusu Türkiye temsilciliğinden itibaren hocanın onomastikle ilgili, yani yer adları, kişi adları konularındaki çalışmaları başlıyor ve her yıl milletlerarası onomastik (ad bilimi) kongrelerine katılıyor. Bu kongreleri Türkiye'de *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nde tanıtıyor. Sunduğu bildiriler yabancı dilde veya Türkçe olarak yayımlanıyor. Meselâ birkaç tanesini söyleyeyim. 3. Beynelmîl Toponimi ve Antroponimi kongresini tanıtıyor. Bu 1949'da olmuş bir kongre 3. Milletlerarası Toponimi Kongresi ve bunu *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nde tanıtıyor. Burada sunduğu bildiri "Le parallélisme de la constitution sédantaire et nomadique dans la nomenclature toponymique Turc" yani "Türk Toponimisindeki Yerleşik ve Göçebe Kavramlar Üzerine." Onoma diye bu onomastik komitesinin bir haber bülteni var. Buraya devamlı olarak Türkiye'deki çalışmalarla ilgili bir bibliyografya gönderiyor. 1953 yılından başlıyor. 1968 yılına kadar devamlı Onoma haber bültenine Türkiye'deki toponimi ve onomastik ile ilgili haberler gönderiyor. "Bibliographia Onomastica" adı altında. Buralarda çıkmış, bu kongrelerde sunmuş olduğu ve yayımlanmış olan birkaç bildirisini de zikrederim. Le culte du cheval (Türk Onomastiğinde At Kültürü). Sonra bu Türkçe olarak da çıktı. "Türk Onomastiğinde Başlık yahut Serpuş."

Biliyorsunuz Türk onomastiğinde önemlidir. Karakalpaklar, Akkalpaklar vb. başlık adları ile kabile, boy adları var bizde; bunun üzerinde duruyor hoca. Al-mancada Der Hund in der Türkischen Onomastik "Türk Onomastiğinde Köpek". "Türk Onomastiğinde Ağa". "Le couleurs dans la nomenclature des noms ethniques turcs." Türk ad biliminde renkler de önemli. Özellikle boy ve oymak adlarında renkler de önemli bir rol oynuyor. Daha böyle birkaç bildirisi var. Bunlar çeşitli dergilerde yayımlanmış. Özellikle *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nde.

Hocanın çalışmalarının bir başka türü âdetler ve inançlar hakkındadır. Böylelikle halk edebiyatı ve folklor alanına da girmiş oluyor hoca. Bunlardan birkaçını size söyleyeyim. İlk çalışmalarından birisi 1929'da, *Halk Bilgisi Haberleri*'nde çıkmış: "Orhon Abidelerinde Atalar Sözü." *Halk Bilgisi Haberleri* önemli bir mecmua. Özellikle folklor araştırmalarımızda önemli bir mecmua. Rahmetli Ziyaeddin Fahri'nin emeği ile çıkan bir dergi. Bu makalede ilk defa hoca Orhon Abidelerinde özellikle Tonyukuk'ta birkaç ata sözünün izini buluyor. Sonradan biliyorsunuz, Ferid Birtek *Dîvanü Lûgati't-Türk*'teki ata-sözlerini yayımladı. 1940'larda. Daha sonra Osman Sertkaya Eski Uygur metinlerdeki ata sözlerini de buldu. Böylece bizim, daha 9-10-11. yy'larda geniş bir ata sözü külliyyatımız olduğu ortaya çıktı. O yüzyıllardan kalan eserlerde, metinlerde geniş bir ata sözü külliyyatı var. 11. yy'dan önceki metinlerden bize ulaşan atasözleri 200'ü geçiyor. "Azerî Türk hayatında batıl itikatlar" *Türklük Mecmuası*'nda da yayımlanmıştır. *Türklük Mecmuası* 1939-40 yıllarında İsmail Hami Danişmend'in yayımladığı fevkalâde ilmî muhtevası olan, ağırlığı olan bir dergi. Caferoğlu da burada "Azerî Türk Hayatında Batıl İtikatlar" adlı bir çalışma yayımlıyor. Bir başka çalışması "Türk teamül hukukunda evlâtlık müessesesi". CHP konferansları arasında hocanın çalışması var. Bakın şimdi, partiler bu kültür işleri ile uğraşıyor mu? Sadece ekonomi işleri ile uğraşıyoruz. CHP -aşağı yukarı o zaman tarih 1939- tek parti ve bilim adamlarına kültür konferansları verdiriyor. Caferoğlu bu konferanslardan birkaç tanesini vermiş ve bunları aynı zamanda broşür olarak yayımlıyor parti. Yani hem konferanslar verdiriyor, hem de bunları kitapçıklar hâlinde yayımlıyor. Bilmiyorum şimdiki politikacılarımıza örnek olur mu? Yoksa o tek parti devrinin uygulamasıydı, çok partili devirde böyle şeyler olmaz mı diyecekler. Bilmiyorum ama ben her olumlu şeyi yaşatalım diyorum. "Anadolu ve Azerbaycan Çocuk Folklorunda Şamanizm Bakiyesi". Bu da *Türklük Mecmuası*'nda çıkmış. "Folklorumuzda Millî Hayat ve Dil Bakiyeleri"; bu da CHP Kon-

feransları dizisinden çıkmış. "Türk Teamül Hukukunda İçtimaî Yardım", "Türk Tarihinde Nöker ve Nökerzadeler Müessesesi", "Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı", "Şaman Sayacının Bir Duası". Sonuncusu *Reşit Rahmeti Arat İçin* kitabında çıkmış. Demek ki folklorumuzla ilgili, dinî inançlarımızla ilgili Caferoğlu'nun pek çok makalesi var.

Ahmet Caferoğlu yeni Türk edebiyatındaki bazı şairlerimizin, bazı yazarlarımızın üslûbu üzerinde bazı yazılar da yazmıştır. Bunları da *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nde yazdı. "Ahmet Mithat Efendi ve Türkçemiz", 1946 yılında *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nde. "Filolog Gözüyle Tanpınar'ın *Beş Şehir*'ndeki Kelime Üslûbu". Biliyorsunuz *Beş Şehir* üslûp bakımından özellikle incelenmeye değer bir kitaptır. Hoca da bunu yapmış *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nin 1965'te çıkmış sayısında. "Abdülhak Hamit'in Stilistik Kelime Yaratıcılığı" yine *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nde 1967 yılında çıkmış. Stilistik dediğimiz üslûp bilgisi. Tam dil ve edebiyatın ortasında duran konudur. Türkiye'de maalesef ihmal edilmiş bir konudur. Yani bir yandan bız dilcileri ilgilendiriyor, bir yandan edebiyatçıları ilgilendiriyor. İkisinin ortasında duruyor. Çünkü bu, yazarların, şairlerin özel dilidir. Yazar ve şairlerin dili olduğu için edebiyatçıların konusudur. Biz daha dilimiz üzerindeki genel çalışmaları bitiremedik ki yazarlarımızın özel üslûpları üzerine eğilelim. Caferoğlu bu konuda maalesef çığır açamadı. Bu çalışmaların arkası gelmedi. Arkasının gelmesi gerekir. Tabîî kime söyleyeceğiz? Necmettin Hacıeminoğlu, Tevfik Fikret'te, Mehmet Akif'te üslûp üzerinde biraz durdu, ama yine de arkası gelmedi. Kimden şikâyet ediyoruz? Bu da bizim işimiz. Yani bız dilcilerin, edebiyatçıların işi üslûp çalışmaları. Batıda çok ilerledi; ama bizde nedense üslûp çalışmaları üzerinde fazla durulmuyor. Gerçi şimdi Türkiye'de farklı üslûplar kaldı mı diyebilirsiniz. Bütün üslûpları teke indirdik. Türkiye'de gazete üslûbu, ılım adamı üslûbu nerdeyse hepsi bir oldu, mahkeme üslûbu. Halbuki bütün dillerde birbirinden farklı üslûplar vardır. Elbette şimdi yazar ve şairlerimizin de kendine mahsus üslûplarının var olması gerekir ve bunların bizler tarafından incelenmesi gerekir.

Caferoğlu'nun İsmail Bey Gaspiralı'yı, Mirza Fethi Ahunzade'yi, Ceyhun Hacıbeyli'yi, Ali Ekber Sabir'i, Atatürk'ü, Fuat Köprülü'yü ele alan vulgarize yazıları da var. Onları da ihmal etmiyor. Bunları da gençliğe, kamu oyuna tanıtmak istiyor. Ayrıca pek çok kitap tanıtması var. Osman Sertkaya'nın hazırladığı Caferoğlu bibliyografyasını yıl yıl şöyle bir incelediğimiz zaman ça-

İşmaların büyük bir kısmını tanıtımalarının oluşturduğunu görüyoruz. Hoca boş durmamış; özellikle Almanca, Rusça -bu iki dili çok iyi biliyor- olarak çıkmış olan Türkolojideki önemli kitapları hemen bize, Türkiye'deki Türkoloji dünyasına tanıtıyor. Çok uzun değil, kısa kısa tanıtımlar. Ama hoca okumuş bunları ve muhtevasıyla kısaca bize tanıtıyor bu eserleri.

Ahmet Caferoğlu genç yaşlarında, delikanlılık yaşında, hatta biraz daha erken Türkistan'da Semerkant şehrinde okuyor, sonra Kiev'de yüksek ticaret tahsili yapıyor. Kiev'de iken ihtilâl patlıyor. Bolşevik ihtilâli. Memleketinde Millî İstiklâl hareketine katılıyor. 1918'de ülkesinin istiklâlini görüyor. Müstakil Azerbaycan Cumhuriyet'i 1918'de kuruluyor. Fakat aynı zamanda iki yıl sonra memleketinin Kızıl Ordu tarafından işgal edildiğini görüyor. Azerbaycan'da kalamıyor ve o tarihte hemen Türkiye'ye geçiyor. Türkiye'de Türkoloji tahsili: 1920-24 arasında. Türkiye'de İstanbul Darülfununu'nda (o zaman Türkiye'de bir tek üniversite var) Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Köprülü gibi bir hocanın başkanlığında Türkoloji tahsili. Biraz İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde memurluk, biraz Türkiyat Enstitüsünde yardımcılık derken Almanya yolculuğu. Dört beş yıl Almanya'da doktora yapıyor. Birkaç değişik büyük hocadan ders alıyor. Oradan da durmadan Türkiye'ye, özellikle İstanbul'da çıkan *Azerî Türk Mecmuası*'na, *Türkiyat Mecmuası*'na yazılar yazıyor. *Azerî Türk Mecmuası*'na, Berlin'deki Azerbaycanlıların faaliyetleri ile ilgili yazılar, *Türkiyat Mecmuası*'na Türkoloji ile ilgili haberler yazıyor. Dört beş yıl Almanya'da ve tekrar 1929 tarihinde Türkiye'ye geliş. Aşağı yukarı her yıl dünyanın bir yerine gidiyor hoca. Nihayet Türkoloji Kongreleri...

Böyle bir hayat var önümüzde ve bu hayat hiçbir biyografin dikkatini çekmemiş bu güne kadar. Hiçbir biyografin dikkatini çekmemiş doğru bir cümle değil. "Türkiye'de biyograf var mı?" diye soracaksınız. Türkiye'de biyografi yazarı var mı? Türkiye'de sanatımıza hâkim olanlar çok övünüyorlar ama Türkiye'de biyografi yazarı yok. Türkiye'de bilim kurgu romanı yazarı, polisiye roman yazarı ve egzotik roman yazarı yok. Nerede Türkiye'de sanat hayatı? Kim Türkiye'nin sanatından bahsediyor? Bakın böyle bir hayat duruyor önümüzde ve bunun gibi kaç hayat var!... Cumhuriyetin kurucuları, ilk kurucuları... Her biri dalında bir öncü, kaç tane böyle hayat var! Bunların her biri romanesk ve akıcı bir üslûpla geniş bir şekilde biyografiler hâlinde yazılamaz mı? Ahmet Caferoğlu belki ilk yazılacaklardan birisi. Bir roman üslûbuyla bunu kaleme alacak bir yazar ortaya çıkamaz mı? Elbette çıkar. Haksızlık etmeyelim, bir kaç

tane biyografi yazıldı. Şevket Süreyya'nın biyografileri var. Vehbi Koç üzerinde biyografi var; belki birkaç tane daha. Şimdi Beşir Ayvazoğlu güzel biyografiler yazıyor ama bu yetmiyor. Agatha Christie üzerinde birkaç tane biyografi var. Bir polisiye roman yazarı. Amerika'da Ford'un kurucusu üzerinde biyografi yazılıyor. Biyografiyle bitmiyor, bu işin arkasından film geliyor. Böylece kendi kamu oyuna, kendi toplumuna, toplumun içinde böyle öncüler olduğunu anlatıyor bu insanlar. Bu toplum bunun için yüceldi, bunun için yükseldi. Bizim insanlarımız var; bu insanların değerini bilmiyoruz. Onları kamu oyuna tanıtmıyoruz. Tanıtsak da kim okur kim dinler mı diyeceğiz bilmeyorum. Biz şimdi sadece ortada televizyonların her gece ekranlarda bize gösterdiği insanlarla mı meşgulüz; onu mu tercih ediyoruz bilmiyorum. Ama inşallah bir gün bu gibi isimler başta Ahmet Caferoğlu, Saadet Çağatay, Reşit Rahmeti Arat... Bu gibi isimler bir gün böyle biyografilerin konuları olurlar, televizyon ekranlarından Türk gençlerine sunulurlar. O zaman Türkiye büyük bir ülke olmuş olacak ve mutlaka bir gün bunlar ekranlardan bize yansıyacak. Hepinize teşekkür ediyorum.